

ד תשובה

בס"ד

פרשת פינחס, תשע"ו, מספר 1179

סיפור מינוי יהושע ליורש משה – חזרות מתגוננות, משמעויות והקשרים

עמוס פריש

שינוי הסדר – סדר הפעולות על פי צו ה' הוא: לקיחת יהושע, סמיכת היד עליו, העמדתו לפני אלעזר והעדה. ואילו בביצוע נזכרת ההעמדה לפני אלעזר והעדה עוד קודם לסמיכה. מלבי"ם מייחס משמעות רבה לשינוי זה ורואה בו שינוי מכוון של משה לאור תפיסתו: "... ומשה לשטתו, שהיה דרכו שלא לעשות דבר בלי עצת העם וזקניהם, העמידהו תחלה לשאול עצתם ואח"כ סמך ידו, שבזה מינה אותו שיהיה המנהיג את העם" – המנהיג מקבל תחילה את הסכמת העם ורק לאחר מכן הוא מוסמך.

משמעויות

נראה שיש מקום לדבר על משמעות הסיפור בשלושה מישורים: האישי, ההיסטורי-חברתי והחוקתי.

במישור האישי – על מה ולמה נבחר יהושע, מה הרקע לבחירתו? יהושע הוא התלמיד הנאמן והמשרת המלווה את משה רבו לכל אורך הדרך. בספר במדבר הוא מוגדר בתור "מְשַׁרְתַּ מֹשֶׁה מִבְּחַרְיוֹ" (במ' יא:כח). חז"ל דורשים עליו (במדבר רב פרשה כא, יד):

... יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלאות. הואיל והוא שרתך בכל כחו, כדאי הוא שישמש את ישראל, שאינו מאבד שכרו. קח לך את יהושע בן נון – לקיים מה שנאמר "נִצַּר תְּאֵנָה יֵאָכֵל פְּרִיָּהּ" (מש' כז:יח).

במדרש מובע מסר חשוב בשבח ההתמדה בשרות הרב-המנהיג דווקא בתפקידים פשוטים, שהיא מפתח לעלייה. אך מסתבר שיהושע בן נון היה לא רק "משרת", אלא גם ספרא וסייפא. הוא איש הרוח, כפי שמעיד עליו הקב"ה בסיפורנו, ויחד עם זאת הוא גם האיש שמשה בחר בו לעמוד בראש הלוחמים בעמלק (שמ' יז:ט-יג).

במישור ההיסטורי-חברתי – מה המשמעות של בחירת בן שבט אפרים להנהיג את העם? בתקופת המדבר הייתה ההנהגה מסורה בידי שבט לוי. בתקופת המלוכה היה עיקר ההנהגה בידי שבט יהודה, ובעצם כבר יעקב אבינו רמז על כך: "לא יסור שֵׁבֶט מִיְהוּדָה" (בר' מט:י). והנה, למנהיג אחר משה נבחר איש שבט אפרים, השבט הדומיננטי שהתחרה עם יהודה על ההנהגה. העובדה שגם שבט אפרים זוכה להוביל את העם בתקופה מסוימת חשובה להרגשת השותפות של חלקי העם השונים ולמניעת תחושת קיפוח. ואכן, יש דרשה של חז"ל המציבה את יהושע כנגד דוד המלך:

אחת מנוסחות הפתיחה הנפוצות ביותר בתורה, "וַיִּדְבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר", מופיעה באופן חד-פעמי בהיפוך בפרשתנו: "וַיִּדְבֶּר מֹשֶׁה אֶל ה' לֵאמֹר". יש בכך כדי להאיר את הייחוד שבתיאור מינוי יהושע ליורשו של משה (במ' כז:יב-כג), שבו היא מופיעה (פס' טו). בכוונתנו לדון בסיפור זה תוך התמקדות בשלושה היבטים: החזרות על מילים תוך שינוי מסוים, המשמעויות של הסיפור וזיקתו לסביבתו הקרובה והרחוקה בספר במדבר.

חזרות מתגוננות

על אף ההתאמה הבסיסית בין הקטע השלישי של הסיפור, הציווי של ה' (פס' יח-כא), לבין הקטע הרביעי, הביצוע של משה (פס' כב-כג), ניכרים שלושה הבדלים ביניהם: אחד של חֶסֶר, אחד של עודף, ואחד של שינוי סדר.

החֶסֶר הוא שלא מדווח על הביצוע של "וַנִּתְּתָה מִהוֹדֶךָ עָלָיו" (פס' כ).¹ ייתכן שבהסברו של ר' עובדיה ספורנו למילים אלה טמון גם מענה לשאלת החֶסֶר: "הוד מלכות, תן לו איזה שררה בחיך, שיתחילו לנהוג בו כבוד". בניגוד לפעולות הקודמות, שהן חד-פעמיות בהיותן מרכיבות את טקס המינוי, מתן ההוד-השררה הוא עשייה לטווח ארוך ולא רכיב בטקס המידי.² בכך מצטרפת האצלת ההוד אל הפעולות העוקבות (פס' כא), שכולן עניינן לטווח הארוך, ולכן לא מסופר על הוצאתן אל הפועל.

העודף – הצו למשה היה "וְסִמַּכְתָּ אֶת יָדוֹ עָלָיו" (פס' יח), ואילו בביצוע נאמר: "וַיִּסְמַךְ אֶת יָדוֹ עָלָיו" (פס' כג), שתי ידיים במקום יד אחת. מי שאמון על ייחוס משמעות לכל מילה לא יפטור הבדל זה כחסר משמעות. ואכן, מצינו שחז"ל נדרשו לכך ואמרו: "בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו... ואיבעית אימא: 'וַיִּסְמַךְ אֶת יָדוֹ עָלָיו וַיְצַוְהוּ' (סנהדרין קה ע"ב). מלבי"ם מסביר את הטעם למעשה משה: "וה' אמר שיסמוך רק יד אחת ולא ישפיע עליו שפע מרובה, ומשה טוב עין הוא יברך וסמכו בשתי ידיו".

* פרופ' עמוס פריש, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן; עורך הדף השבועי.

¹ אך לדברי רש"י, הסיכום "כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה' בְּיַד מֹשֶׁה" (פס' כג) חל גם על נתינת ההוד.

² כך גם ניתן לדייק מלשונו: "וטעם המינוי 'לעיניהם' ונתינת ה'הוד' בחיך הוא..." – פעולת המינוי היא עכשווית "לעיניהם", ואילו מתן ההוד ייעשה רק בעתיד ("בחיך").

לפס' יב (בעקבות תנחומא פינחס ט) רואה בהודעת ה' הבהרה למניעת טעות בחשיבתו של משה רבנו. מתוך דברי ה' אל משה בתשובה לבנות צלפחד, "נָתַן תִּתֶּן לָהֶם" (פס' ז), ניסה משה להסיק, שהוא עצמו עתיד לתת להן בפועל את נחלתן בארץ ישראל, משמע שייכנס לארץ. כדי למנוע אי-הבנה זו, הודיע לו הקב"ה, שעליו לעלות אל הר העברים ולסיים את תפקידו (והשוו עוד בביאורו לפס' טז). (ב) הוראת ה' נאמרה בקישור אסוציאטיבי עם ההנחיה שניתנה כהמשך לפניית בנות צלפחד – כך מסביר ר' יוסף בכור שור: "לפי שדיבר למעלה בפרשת נחלה, כדכתיב בה 'אִישׁ כִּי יָמוּת' (לעיל ח), סמך כאן מיתה של משה". (ג) קישור רחוק מעט יותר מעלה ר' יצחק אברבנאל – אל המפקד שבתחילת הפרשה, אשר לדבריו היו לו שתי מטרות: מניית הלוחמים לפני צאתם למלחמת כיבוש הארץ ומנייה לצורך חלוקת הנחלות בארץ. על רקע העיסוק בנחלות הארץ, הקב"ה מבהיר למשה שגזרתו תקפה, ולא הוא ינחיל את הארץ לעם.

דומה שלצד הזיקה אל הפרשיות הסמוכות, יש גם קישור סמוי אל פרשה רחוקה – סיפור המתאווים (הכולל בתוכו גם את האצלת הרוח על הזקנים) בפרק י"א. ניתן להצביע על קווי דמיון בשלושה מישורים: (א) בנושא – ענייני הנהגת העם: מינוי עוזרים למשה רבנו בהקבלה למינוי יורשו תוך האצלה מרוחו (ואצלנו: מהודו) עליהם. (ב) במישור העלילתי: הופעת יהושע בן-נון, מי שעומד במרכזו של סיפורנו, ואשר הופיע גם שם: "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן מִשֵּׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחֵרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כָּלֵאִם" (יא:כח). (ג) במישור הלשוני: הלשונות "אֲ-לֵהִי הַרוּחַת לְכָל בָּשָׂר" ו"אִישׁ אֶשֶׁר רוּחַ בּוֹ" מזכירות את הצירוף הבולט של בשר ורוח בסיפור המתאווים, צירוף אשר מחשק שם את שני הנושאים השונים: אספקת המזון ומינוי המסייעים למנהיג. ויאם דבריו של רזנסון: "ובמעבר לפרשתנו, הרוח שאפפה את הזקנים אז, היא הרוח שתעטוף את המנהיג הבא, ותורהו את הדרך הראויה להנהגת 'צאן' מרעיתו שהמאפיין אותם הוא ה'בשר'".⁴

קישור אחרון שנצביע עליו הוא הקישור העולה ממבנה הספר. בעבר הצעתי הצעה לחשיפת המבנה של ספר במדבר,⁵ אשר נקודות המוצא שלה הן ההקבלות בין שני המפקדים (א-ד; כו), בין שני הפסוקים של "אֵלֶּה מִסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל [אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם] לְצַבְאוֹתָם" (י:כח; לג:א), ובין שתי הפרשיות "לְמָה נִגְרַע" (ט:א-יד) ו"לְמָה יִגְרַע" (כז:א-יא). סיפור מינוי יהושע נמצא על פי מיקומו מקביל אל ההוראה להקדשת הלוויים לעבודה באוהל מועד (ח:ה-כו). המשותף לשני הטקסטים אינו רק עצם המינוי, אלא גם משותפות להם הלשונות "סמך את יד-על-ל" (ח:יב; כז:יח,כג) ו"והעמדת את-לפני" (ח:יג; כז:יט). הקבלה זו מאירה את

"יהושע ראש למלכות משבט אפרים, שנאמר (שופ' ה:ד): 'מִנֵּי אֶפְרַיִם שָׁרָשִׁים בְּעַמְלֶק', זה יהושע; דוד ראש למלכות משבט יהודה" (בראשית רבה פרשה נט, ו). זהו מסר חשוב לעם להקפיד על מתן ייצוג הולם לכל חלקיו ולא לקפח מגזרים.

במישור החוקתי – מה היה מעמדו של יורשו של משה, האם קיבל את כל סמכויות המנהיג, ומה הן אותן סמכויות? הזדקקותו העתידה של יהושע לכוהן הגדול, "וְלִפְנֵי אֱלֹעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֵד וְשָׁאֵל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוֹרִים לְפָנָי ה'" (כז: כא), מלמדת על הפרדת הסמכויות. מחד גיסא, יש בכך פחות בהיקף סמכויותיו של מנהיג העם; מאידך גיסא, יש בכך משום דמוקרטיזציה של השלטון באמצעות הבלטת ביזור הסמכויות. במעמד זה ניתן לראות דוגמה קדומה לחלוקת סמכויות ההנהגה בעם ישראל.³ מניעת ריכוז כל הסמכויות בידי רשות שלטונית אחת היא מפתח לשמירה על האופי הדמוקרטי של החברה.

יש בכתוב גם כדי לקבוע את מעמדו של המלך ביחס למעמדו של הכוהן הגדול, כפי המתואר בדברי רמב"ם (יד החזקה הלכות מלכים פרק ב הלכה ה):

אבל כהן גדול אינו בא לפני המלך אלא אם רצה, ואינו עומד לפניו אלא המלך עומד לפני כהן גדול, שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד, אעפ"כ מצוה על כהן גדול לכבד את המלך ולהושיבו ולעמוד מפניו כשיבא לו, ולא יעמוד המלך לפניו אלא כשישאל לו במשפט האורים.

דברי משה, "אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יָבֵא לְפָנֵיהֶם וְאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יָבִיאֵם", מתווים את תחומי פעילותו של המנהיג. מסתבר שבראש ובראשונה הדברים מכוונים אל התפקיד הצבאי של המנהיג ("אֲשֶׁר יֵצֵא לְפָנֵיהֶם"), ובהמשך גם אל הניהול האזרחי: "וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת ה' כְּצֵאֵן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֵעָה". שני תחומים אלה יהיו לא רק באחריותו של יהושע יורש משה, אלא גם בין תפקידיו של המלך, כפי שיכריז העם באוזני שמואל הנביא בעת הבקשה לכינון משטר המלוכה: "וּשְׁפֹטֵנוּ מִלְּכָנוּ וַיֵּצֵא לְפָנֵינוּ וַנִּלְחַם אֶת מִלְּחַמְתָּנוּ" (שמו"א ח:כ).

הקשרים

מה ההקשר של הסיפור? איך הוא מתקשר אל סביבתו הקרובה, והאם הוא מתקשר גם אל מקומות רחוקים יותר בספר?

בקשת משה מה' למנות לו יורש היא תגובה מובנת להוראתו "עֲלֶה אֶל הָר הָעֵבְרִים הַזֶּה" וגו' (פס' יב), אך כיצד משתלבת הוראת ה' עצמה בהקשר? נציג שלוש תשובות: (א) רש"י בביאורו

³ ראו: ס"א כהן, "מושג שלושת הכתרים: מקומו במחשבה המדינית היהודית והשלכותיו על חקר ההסטוריה החוקתית היהודית", בתוך: ד"י אלעזר (עורך), עם ועדה: המסורת המדינית היהודית והשלכותיה לימינו, ירושלים 1991, עמ' 55-75. בעמ' 56-57 הוא מתייחס לסיפורנו. יוער שאברבנאל מבין את הכתוב בצורה שונה. הוא רואה בעמידתו של יהושע לפני אלעזר כאן דווקא עדות למעמדו הנכבד, ולא הוראה לעתיד על הפרדת סמכויות.

⁴ רזנסון, במדבר דברים: עיונים פרשניים בספר במדבר, ירושלים תשס"ד, עמ' 359.

⁵ ע' פריש, "לסוגיית מבנה ספר במדבר", דף שבועי לפרשת במדבר תשס"ח (מס' 757), בפרט הערה 7.

בעל הסמכות – במינוי הלוויים מדובר באהרון ובבניו, ובמינוי יהושע – אלעזר הכהן וכל העדה. אפשר שמובע כאן הרעיון שהמנהיג יונק את סמכותו משני מקורות – מהקב"ה ומהעם.

היחסים שבין הגורמים השונים המעורבים במינוי: (א) **הסומך**, דהיינו, מי שאותו הנבחר אמור לייצג – במינוי הלוויים מדובר בבני ישראל, אותם אמורים הלוויים לייצג; ואצלנו מדובר במשה, ויהושע הוא כביכול מייצגו של משה. (ב) **מי שעומדים לפניו**,

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
הדף מופיע באינטרנט באתר המידע
של אוניברסיטת בר-אילן
בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' עמוס פריש
עורכת לשון: רחל הכהן שיף